

ŽENA – NOSITELJICA FOLKLORNE GLAZBE U MEDIMURJU

Navedena tema zahtijeva iscrpniju raspravu. Kratko saopćenje, kao ovo moje, ponudit će samo jedan uvid u spomenutu temu. Ako se uzmu u obzir samo poneke činjenice, moglo bi se zaključiti da ova tema jedva može pružiti neke nove rezultate. Poznato je, naime, da žene u hrvatskim panonskim selima mnogo pjevaju, ali se uz prikazivanje folklorne glazbe tog geografskog područja gotovo nikad nije raspravljalo o pitanjima glazbenog obrazovanja seoskih žena i o razvijanju njihova muzičkog talenta.

Zbog čega sam od čitavog hrvatskog panonskog prostora izabrao malo Međimurje (724 km², 126 naselja, 112 000 stanovnika – prema popisu iz 1961)? Glavni je razlog tome bila činjenica da je folklornu glazbu Međimurja mnogo godina istraživao, zapisivao i proučavao nedavno preminuli poznati hrvatski etnomuzikolog Vinko Žganec (1890–1976). Počeci njegovih istraživanja datiraju iz drugog desetljeća 20. stoljeća, dakle još prije prvog svjetskog rata. U rezultatima Žgančeva rada našao sam uporišta za svoje današnje dijakronijsko razmatranje spomenute teme.

Budući da ovdje želim izložiti samo kratko saopćenje najavljene teme, ograničio sam se na jugoistočni dio Međimurja. Istraživao sam četiri mjesta. Navodim ih abecednim redom: Donja Dubrava, Draškovec, Kotoriba i Prelog. U prvoj Žgančevoj zbirci iz Međimurja (Žganec, 1916) bilo je objavljeno podosta građe iz četiri spomenuta mjesta, a posebno dosta podataka o pjevačicama. U toj je knjizi Žganec istakao dvanaest pjevačica prema samo pet pjevača. Mjesto Kotoribu – s dobrim ženskim crkvenim pjevačkim zborom – označio je tada Žganec „kao najglazbenije mjesto u Međimurju“ (Žganec, 1916, 100). U Žgančevoj velikoj zbirci narodnih popijevaka iz Međimurja (Žganec, 1924) žene na prvi pogled nisu toliko zastupljene kao u maloj zbirci iz 1916. godine. To je zbog toga što se u velikoj zbirci za 34% pjesama spominju samo podaci o mjestu, 38% ima i podatak o imenu pjevača, a 27% i ime pjevačice uz podatak otkuda je pjesma. Pomoću nekoliko kombinacija podataka ubrzo mi je postalo jasno da se u onom postotku pjesama gdje postoji podatak samo o mjestu zapisa – može za mnoge od tih pjesama s razlogom pretpostavljati da su ih izvodile žene.

Četiri spomenuta mjesta u jugoistočnom Međimurju interesanata su i zbog toga što je Kotoriba već u šezdesetim godinama 19. stoljeća imala željezničku vezu (leži na pruzi Budimpešta–Murakeresztur–Čakovec–Pragersko–Ljubljana–Trst), što je Donja Dubrava početkom osamdesetih godina postala veliko stovarište drva za prijevoz splavima (Novak, 1978, 4–5), a Prelog je bio središte lokalne uprave.

U prikupljanju građe za ovaj rad razgovarao sam u jesen 1980. godine sa sedam kazivačica i pjevačica iz navedenih mjesta jugoistočnog Međimurja. Četiri od njih poznavao sam još iz svojih ranijih terenskih istraživanja. Bile su to Jela Pavčec iz Preloga (rođena 1904), Julijana Fuš iz Kotoribe (r. 1911) – obje seoske domaćice, Elizabeta Toplek iz Donje Dubrave (1924), domaćica i kuharica u osnovnoj školi i Marija Novak (r. 1945. g. u Donjoj Dubravi), nastavnica Osnovne škole u Kotoribi, vanjska suradnica Zavoda za istraživanje folkloru u Zagrebu, koja je organizirala moje terensko istraživanje, sudjelovala i pomagala pri svim intervjujima. Zahvaljujem i na ovom mjestu Mariji Novak na savjesnoj i pouzdanoj suradnji. Ostale su tri kazivačice i pjeva-

čice bile: Katica Dominić iz Kotoribe (1937), prodavačica i dvije domaćice iz Draškovca – Ana Tota (1925) i Anđela Balent (1916).

Kao istraživač folklorne glazbe uvjerio sam se i u Međimurju da danas folklorna glazba predstavlja samo dio cjelokupnog pjevačkog repertoara žena. Potrudio sam se već pri ispitivanju pa sam svoja pitanja podijelio u pet grupa:

1. glazbeno obrazovanje djevojke, odnosno mlade žene u seoskoj zajednici
2. repertoar
3. izvođenje pjevanja, načini izvedbe
4. nastajanje novih pjesama
5. žena i tzv. druga egzistencija folklorne glazbe

1. Cjelokupni je materijal pokazao da na *glazbeno obrazovanje* djevojaka djeluje nekoliko čimbenika:

1.1. *Roditelji te djedovi i bake* (najčešće bake). Sve su spomenute kazivačice naučile pjevati, a ponekad i svirati, od svojih roditelja. U glazbenom obrazovanju mogli su djelovati i braća, i rođaci, i susjedi. U želji da ukažem na konkretne primjere, spomenut ću pjevačicu Anu Tota iz Draškovca. Kao djevojka svirala je sa svojom braćom u manjem instrumentalnom sastavu (dvije tamburice, gitara i kontrabas) i to čak kontrabas. Majka Marije Novak, Margareta Novak iz Donje Dubrave (r. 1912) podučavala je svoju djecu i višeglasnom pjevanju (naravno bez nota). Marijin je otac, Mijo Novak (1909–1973) bio voditelj pjevačko–plesne folklorne grupe u Donjoj Dubravi. Otac kazivačice Katicice Dominić iz Kotoribe svirao je bas, citru i tamburicu.

1.2. *Škola*. Gotovo je teško shvatiti kako poneke kazivačice još i danas s mnogo ljubavi i truda umiju izvoditi svoje stare školske pjesme; to su npr. Julijana Fuš iz Kotoribe i Ana Tota iz Draškovca. Melodije školskih pjesama u pravilu se mnogo razlikuju od lokalne folklorne glazbe, ali su zanimljive jer na svoj način mogu doprinijeti razvoju pjevačke tehnike djevojaka. Ta je činjenica vrijedna pažnje i stoga što je većina melodija iz Međimurja velikog opsega, često preko oktave – i zahtijeva određenu tehniku pjevanja. Školske pjesme inače redovito ne pripadaju tradicijom utvrđenom glazbenom folkloru navedenog područja.

1.3. *Djevojačke i ženske pjevačke grupe*. Gotovo sve su kazivačice govorile o djevojačkim i ženskim pjevačkim grupama koje su djelovale u pojedinim predjelima sela. U takvim se neformalno organiziranim pjevačkim grupama formiraju buduće solo–pjevačice i uvode u ulogu počimalje. Uz starije melodije ove grupe izvode i novije napjeve.

1.4. Većina je kazivača pjevala u *crkvenom pjevačkom zboru*. Pjevačice iz Draškovca još i danas aktivno sudjeluju u tamošnjem crkvenom zboru. Za seoske djevojke bio je i crkveni zbor jedna vrsta pjevačke škole – čak ako su i pjevale samo sa starijim ženama u crkvi i nisu sudjelovale u pjevanju crkvenog zbora što ga je vodio kantor.

2. Današnje stanje ženskog pjevačkog *repertoara* u jugoistočnom Međimurju pokazuje vrlo šaroliku sliku – od starih pjesama koje žive samo još u sjećanju starih žena do popularnih novih, a i starih gradskih pjesama.

Primjer najstarijeg sloja folklorne glazbe koji se u Međimurju danas još samo vrlo rijetko može pronaći jest pripovjedna pjesma *Hej, Turci porobili s'u horvatsku zemlju*. Izvela ju je Jela Pavčec, vrlo ugledna nositeljica folklorne glazbe u Prelogu. (Vidi notni primjer br. 1 u posebno priloženim notnim primjerima). Ovdje donosim onoliko teksta, koliko ga je pjevačica izvela. Potpuni tekst te pjesme (ne i napjev) objavio je Žganec već 1951. godine (Žganec, 1951, 106).

Hej, Turki porobili s' u horvatsku zemlju,*
Turki porobili s' u horvatsku zemlju.
Ej, stare porobili, mlade polovili,
stare porobili, mlade polovili.
Ej, na zadnje vlovili braca i sestricu,
na zadnje vlovili braca i sestricu.
Ej, sestricu postajli turskom cesaricom,
braca su pak deli vu škuru tamnicu.
Ej, sestrice je mahom s Turki kavu pila,
s Turki kavu pila, sinka zanosila.

* u je vokal između „u“ i „o“

Drugi je notni primjer otpjevala Ana Tota iz Draškovca. Pjevačica je sadržaj pjesme ovako komentirala: „To je bil stvarni događaj. Mož je otišiel, a žena se splela i dobila d'jete – i tak ji je pisal dimo.“ Donosim tekst te pjesme u cjelini. U pjevanju se svaki stih dvaput izvodi.

Muž je ženi dimo pisal listeka:
„Ženo moja, čul sam glasa hudoga.“
'Da s' je žena listeka pročitala,
od žalosti ona v Muro skočila.
Mogli su se mlinari prestrašiti
kad (!) su vidli mrtvo telo plavati,
'da su vidli mrtvo telo plavati,
a vu njem se živo dete gibalo.
Deca su pitala svega japeka:
„Japek, japek, dje su naša majčica?“
„Majčicu je hladna voda pobrala,
pokrila ju črna mati zemljica.“
Vo vrčaku tulipani se na red,
ali da je nema što zaljevati.
Ova pesem v Murščaku je zmišlena
i vu lepo Draškovce je poslana.

Prva je melodija primjer danas najstarijeg sloja folklorne glazbe u Međimurju koji živi samo u sjećanju starih pjevačica. Druga je melodija (notni primjer br. 2) mlada, pripada vokalnoj glazbi koja se još i danas javno izvodi.

Repertoar je pjesama vezan uz životnu dob pjevača, rekla je Elizabeta Toplek, pjevačica iz Donje Dubrave. Prije dvadesetak godina određena je pjesma bila njezina omiljena pjesma, danas daje prednost jednoj drugoj pjesmi. Ako se nekoj pjevačici sviđa neka pjesma, pjevačica je sposobna da je gotovo odmah i upamti, izjavila je Marija Novak iz Kotoribe. Kao mlada pjevačica ona pjeva sve što hoće u određenom trenutku, bilo to tradicionalno ili novo, bilo da potječe iz Međimurja ili iz neke susjedne pokrajine, ili čak iz neke druge zemlje.

3. Izvođenje pjevanja, načini izvedbe mogu se u jugoistočnom Međimurju promatrati: 3.1. u prigodama za pjevanje, 3.2. u stavovima pjevačica prema različitim načinima javnog i privatnog izvođenja.

3.1. Zajednički jesenski i zimski večernji ženski poslovi (npr. komušanja kukuruza), različiti lakši fizički poslovi, povratak s nekog težeg posla – sve su to bile, a djelomično su još i danas *prigode za pjevanje* gdje su najčešće žene počinjale pjevati i vodile pjesmu. Među različitim prigodama za pjevanje moramo spomenuti svadbu. Još i da-

nas ima starih žena koje pjevaju na svadbi; tako je npr. nedavno takvom prilikom pjevala Julijana Fuš iz Kotoribe (rođena 1911). Na svadbama i drugim zabavama velika je potražnja za dobrim počimaljama koje se veoma cijene. Pri tome valja imati u vidu da katkad neka dobra pjevačica godinama ne smije javno pjevati zbog čestih smrtnih slučajeva ili drugih nesreća u svojoj obitelji. Obje su kazivačice iz Draškovca toliko iskusne crkvene pjevačice (u crkvenom narodnom pjevanju kao i u crkvenom pjevačkom zboru) da su za vrijeme trogodišnjeg kantorovog odsustva same uspješno vodile crkveni zbor u Draškovcu.

3.2. Koliko medimurske žene paze na način izvođenja pjesama pokazala je Jela Pavčec iz Preloga, kad je na dva vrlo različita načina izvela početak vrlo poznate medimurske popjevke „Vehni, vehni, fijolica“. Notni primjer br. 3 pokazuje jednostavni način s tonovima jednakog trajanja. Notni primjer 4 predstavlja bogato ornamentirani melizmatički način – „sa zavijačima“, kako je to Jela označila, koji karakteriziraju određeni način oblikovanja vokalne folklorne glazbe. Ovdje donosim samo početne stihove te pjesme koja je dobro poznata i izvan Medimurja (usporedi i Žgančev zapis melodije te pjesme, Žganec, 1924, 215).

4. *Stvaranje novih tekstova i napjeva pjesama* pripisivalo se do sada muškarcima. Kazivačice su me upozorile na „s pričavanje“ (na pjesmu što se izvodi na sprovodu pokojnika, često u njegovo ime) koje je u ožujku 1980. godine složila i napisala Ana Tota. Sastavila je nov tekst na melodiju koju je još prije 1918. godine uz hrvatski tekst zapisao mađarski učitelj Laci Pintér, a objavio Vinko Žganec (1925, 154). Seoska je zajednica to pričavanje jako dobro prihvatila. Mnogi su htjeli imati kopiju teksta te pjesme. U njoj Ana Tota navodi ime i prezime umrlog župnika u Draškovcu, dan i sat njegove smrti. Istim napjevom (uz manje razlike) izvele su Ana Tota i Anđela Balent dva teksta, dvije pjesme. Jednu su pjevale na sprovodu pokojnika, drugu na misi za dušnici, trinaest dana nakon smrti pokojnika. U notnom primjeru br. 5 ispisao sam uz dvoglasni napjev pjevačica iz Draškovca i zapis melodije i teksta kako ga je prema L. Pintéru objavio V. Žganec 1925, 154).

Donosim tekstove prve i druge pjesme.

| Prva pjesma: |

*Došiel nam je denek i ta tužna vura
da z našim pastirom rastati se mora.
Oh nesrećna ti, smrt, strašno si nemila
ko si nam uzela duhovnog pastira.
Nestalo je, eto, našega pastira
koj je svojim štapom svoje ovce tira.
O Marija, mati, ti se za njeg moli
da u rajju živi i ne trpi boli.
Trinaest lepih leta z nami ste živeli
i u srcu radost veliko imeli,
a sad smo vas tužno spratili v zemljicu
na groble pod travu, v zemljicu i kmicu.
Bil je pastir dobar po danu i noći
ma da (m)* niko nije mogao pomoći.
Zbogom nam ostante, velečasni mili,
ki ste našem društvu navek dobri bili.
Zbogom ostanite, svi skup vam velimo,
za dušicu vašu Bogu se molimo.*

Druga pjesma:

*Poslušnite malo, duše preljubljene,
(v) ovom svetom mestu denes skup spravljene,
koji ste sim došli na vječni spomenek
ovoj svetoj meši na denešnji denek.
Trinajst nam je dana, budi Bogu hvala,
kak je naša fara v velku žalost pala.
Zgubili smo našeg oca duhovnoga,
Božidara Jurka, pastira dobrog.
Ar mudrost božanska drugač odredila,
prenaglo je došla tužna smrt nemila.
Jedanajstog marta (v) večer u pet sati
prestalo je srce njegovo kucati.
Lepo zahvalimo ocu duhovnomu
ki su pristupili oltaru božjemu
da budeju svetu mešu odslužili,
za dušicu njegovu Bogu se molili.*

U godinama nakon prvog svjetskog rata živjela je u Donjoj Dubravi Gena Bogomolčeva u seoskom predjelu zvanom Prekop. Ona je na traženje jedne grupe regruta sastavila tim mladićima novu regrutsku pjesmu – i tekst i melodiju! Donosim tekst pjesme prema izvedbi Marije Novak koja je pjevala tu pjesmu onako kako ju je čula od svoje majke Margarete Novak iz Donje Dubrave. Za melodiju vidi priloženi notni primjer br. 6 koji sadrži prvu, drugu i šestu (posljednju) glazbenu strofu te pjesme.

*Hiljadu devetsto dvajst i drugog ljeta,
junjuša dvast i drugoga
'da nam bela zorja svene
f srcu nam se žalost gene.*

*Onda cimere dobimo
ke nam drage napraviju.
Mi njim lepo zafalimo,
tak se ž njimi rezdružimo.*

*Peljamo se vu Kraljevce.
Tam najdemo zgrade carske
'de nas bodo pregledali
za soldate ispisali.*

*Zbogom, Dobrava zeljena,
s cvetičem si okinčena,
i vi, roditelji mili,
koji ste nas othranili.*

*Zbogom, grlica ljubljena,
f srcu si mi zasađena,
zato se naj žalostiti
kaj moral bom ja oditi.*

*Prejdeju nam i ta ljeta,
onda se bom vživel sveta
'da nam bodo šipki čveli
koje smo si ve cipili.*

5. Posebno valja istaći aktivnost međimurskih žena u pjevačkim i plesnim folklor-nim grupama, u tzv. *drugo*j egzistenciji folklor-a. Žene sudjeluju i kao voditeljice folklor-nih grupa i ističu se kao solistice u pjevanju. U jugoistočnom Međimurju vrlo su po-znate Jela Pavčec iz Preloga koja je i koreografirala narodne plesove iz Međimurja, Elizabeta Toplek, dugogodišnja solo-pjevačica iz Donje Dubrave, Aktiv žena iz Do-nje Dubrave i Marija Novak iz Kotoribe koja je također koreografirala međimurske narodne plesove, ona je ujedno i istraživač različitih grana folklor-a jugoistočnog Međimurja.

Posljednji, sedmi notni primjer jest relativno nova ljubavna pjesma, poznata i svuda cijenjena. Njezin napjev pripada tzv. novom mađarskom stilu. Notni je primjer br. 7 pjevala Elizabeta Toplek, taj je napjev izvodila na nekoliko folklor-nih priredbi u Međimurju. Evo teksta te pjesme:

*Kak je teško našu ljubav tajiti,
izmed trnja fjiolicu nabrati.
Nabrala bi je, al me bode za roko,
za kim vehnem, toga ljubit nemrem ja.*

*Šume, vrti, lepo su rascvetani,
najmiliju mene zove celi svet.
Bolje der nej nigdar znala ljubiti,
bar bi mogla dragoga pozabiti.*

*Ogledam se iznenada na nebo.
Ni ga zvezdi, se su pale na zemlju.
Opala je moga dragog zvezdica.
Dojdi k meni, skušujem ti ličeca.*

NAVEDENA LITERATURA

- Novak, 1978 – Marija Novak, Devet desetljeća vatrogastva u Donjoj Dubravi, Čakovec 1978.
- Žganec, 1916 – Hrvatske pučke popijevke iz Međimurja, Prvi svezak, Sabrao, harmonizovao i izdao Vinko Žganec, Zagreb 1916.
- Žanec, 1924 – Zbornik jugoslavenskih pučkih popijevaka, I. knjiga, Dr. Vinko Žganec, Hrvatske pučke popijevke iz Međimurja, I. svezak (svjetovne), Zagreb 1924.
- Žganec, 1925 – Zbornik jugoslavenskih pučkih popijevaka, I. knjiga, Dr. Vinko Žganec, Hrvatske pučke popijevke iz Međimurja, II. svezak (crkvene), Zagreb 1925.
- Žganec, 1951 – Hrvatske narodne pjesme i plesovi, svezak I, uredili dr Vinko Žganec i Nada Sremec, Zagreb, 1951.

NOTNI PRIMJERI

1 $\text{♩} = 108$

8 Hej, Turki po-ro - bi-li _____ s'ŷ hor-vat - sku ze - mlju _____,

8 Tur-ki po-ro - bi-li _____ s'ŷ hor-vat - sku ze - mlju _____.

8 Ej _____, sta-re po-ro - bi-li _____, mla-de po-lo - vi-li _____,

8 sta-re po-ro - bi-li _____, mla-de po-lo - vi-li _____.

8 Ej _____ na za-dnje vlo-vi-li bra-ca i se - stri-cu _____,

8 na za-dnje vlo - vi-li _____ bra-ca i se - stri-cu _____.

*ŷ = vokal između „u“ i „o“

2 $\text{♩} = 52, \text{♩} = 105, \text{♩} = 70$

8 1. Muž je že-ni di-mo pi - sal li - ste - ka,

8 muž je že-ni di-mo pi - sal li - ste - ka _____:

8 „Že-no mo-ja, čul sam gla-sa hu-do - ga,

8 že-no mo-ja, čul sam gla-sa hu-do - ga.

8 2.'Da s'je že-na li-ste-ka pro — či-ta — la,

8 'da s'je že-na li-ste-ka pro — či-ta — la,

8 o-d ža-lo-sti o-na v Mu-ru sko-či-la,

8 o-d ža-lo-sti o-na v Mu-ru sko-či — la.

3 $\text{♩} = 120$

8 Ve-hni, ve-hni fi-jo-li-ca ne ža-lo-sti me

4 $\text{♩} = \text{cca } 100$

8 Ah, ve-hni, fi — jo-li-ca —, ne ža — lo — sti me —

3

8 ar te ftr-či ne-mrem ja, ve-hni, gr-li — ca.

4

8 ar te ftr-či ne-mrem ja —, ve — hni gr-li — ca —.

5 $\text{♩} = \text{cca } 60$

8 1. Do-šel nam je de-nek — i ta tu-žna vu-ra —

L. Pinter, Žganec, 1925

1. Oh, ne-sre-ćna ti smrt, za-kaj si tak jal-na — ?

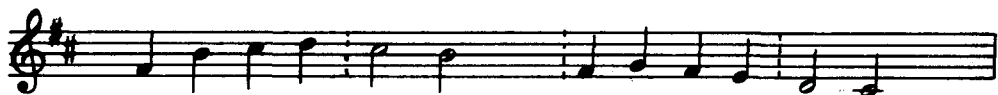
8 da z-na-šim pa-sti-rom — ra-sla-ti se mo-ra —

Za-kaj, pro-sim, po-već , je-si tak ne-stal-na —

8 Oh, ne-sre-ćna ti smrt stra-šno si ne-mi-la

Kak ju-tar-nju ro-su na pr-vi trak sun-ca —

8 ko si nam u-ze-la du-hov-nog pa-sti-ra.

na ze-mlju o-ba-li — i na ni-kaj spra-vi —

5. Zbogom nam o-stan - te, ve-le-ča-sni mi - li,

3. An-da, dra-gi lju - di, — ko-ji još ži - vi - te, —

ki ste v na šem dru - štvu na-vek do-bri bi - li.

u - fa - ti se naj - te v bla - go i - li zdra - vlje.

Zbogom o - sta - ni - te, svi skup vam ve - li - mo,

Jer smrt, kak-ŕi tol - vaj, ne zna - ti gda doj - de, —

za du - ši - ću va - šu Bo - gu se mo - li - mo.

da vas pri - pra - vlje - ne v sa - kim ča - su naj - de.

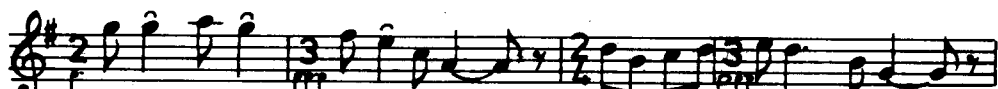
6 $\text{♩} = 64$

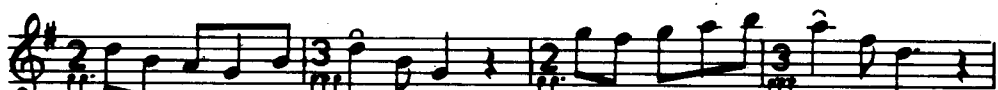
8 1. Hi-*lja* - du de-*vet* sto *dvajst* i dru-*gog* le - ta,

8 ju - ni - ju - ša *dvajst*-i - dru - go - ga,

8 'da nam be-la zor-ja sve-ne *f* sr-cu nam se za-*lost* ge-ne.

8 2. On-da ci-me-re do-bi-mo ke nam dra-ge na - pra-vi-ju.

8 Mi njim le-po za-fa-li-mo, tak se ž njimi rez-dru-ži-mo.

8 6. Proj-de-ju nam i ta lje-ta —, on-da se bom vži-vel sveta —,

8 'da nam bo-do šip-ki cve-li koje smo si ve ci-pi-li . ci-pi-li .

7 ♩ = cca 75 *Rubato (veoma slobodno)*

8 1. Kak je te-ško na-šu lju-bav ta-ji — ti ,

8 iz-med tr-nja — fi-jo-li-cu — na-bra-ti —

8 na-bra-la bi je — al me bo-de — za ro-ko — ,

8 za kim ve-hnem to-ga lju-bit ne-mrem — ja ,

8 na-bra-la bi je — al me bo-de — za ro-ko — ,

8 za kim ve-hnem to-ga lju-bit — ne-mrem — ja.